
КРАТКА АНАЛИЗА ПОЛИТИКА ЕУ И ЗАКОНСКИХ ОКВИРА ЗА УСПОСТАВЉАЊЕ *PART-TIME* СТУДИРАЊА И КРАТКИХ ПРОГРАМА

Bruce Scharlau¹

b.scharlau@abdn.ac.uk

Rachel Shanks²

r.k.shanks@abdn.ac.uk

Nigel Beacham³

n.beacham@abdn.ac.uk

УВОД

У овом документу дат је преглед тренутног стања у земљама чланицама Европске уније и онога што се жели у Србији за успостављање продуженог студирања и кратких студијских програма у високом образовању. Најпре ћемо изложити основу овог извештаја, а затим понудити неке информације о високом образовању у Европи како бисмо ставили *part-time* студирање и кратке програме у контекст три циклуса студија. Затим детаљније истражујемо продужено студирање и кратке програме.

Овај извештај се ослања на два извештаја као и на кратку анкету о земљама чланицама ЕУ. Први користан извештај је „Кратки програми у високом образовању у Европи, ниво 5: карика која недостаје“ (*Short Cycle Higher Education in Europe Level 5: the Missing Link*), написан 2011. године. Он документује статус кратких програма високог образовања у државама чланицама ЕУ у том тренутку и како се то односи на образовање уопште, као и у оквиру концепта целоживотног учења. Други користан извештај долази из Европске комисије / Извршне агенције Европске уније за образовање, аудио-визуелизацију и културу (ЕАСЕА) / Мреже о образовним системима и политикама у Европи (Eurydice) и написан је 2015. године под називом „Европски простор високог образовања у 2015.

¹ Универзитет у Абердину, Школа природних и рачунарских наука, виши предавач

² Универзитет у Абердину, Школа за образовање, виши предавач

³ Универзитет у Абердину, Школа природних и рачунарских наука, виши предавач

години: Извештај о спровођењу болоњског процеса” (*The European Higher Education Area in 2015: Bologna Process Implementation Report*). Он приказује стање високог образовања у сва три његова циклуса и на ширем подручју, што укључује и Србију, али такође нуди и одређене погледе на кратке програме и продужено студирање.

Различити нивои образовног квалификационог оквира разликују се широм Европе као што се може видети у табели испод, преузетој из горенаведеног извештаја „Карика која недостаје“.

EQF	QF EHEA		ISCED	
8	ТРЕЋИ ЦИКЛУС	ДОКТОР НАУКЕ	6	
7	ДРУГИ ЦИКЛУС	МАСТЕР		
6	ПРВИ ЦИКЛУС	ДИПЛОМИРАНИ	5A 5B	НАЈМАЊЕ ЈАСНА ЗОНА КВАЛИФИКАЦИЈА
5	КРАТКИ ПРОГРАМ У СКЛОПУ ПРВОГ ЦИКЛУСА	РАЗНА ЗВАЊА И ДИПЛОМЕ		
4	ОДРЕЂЕНЕ ВИШЕ СТРУКОВНЕ КВАЛИФИКАЦИЈЕ КОЈЕ ПРУЖА УСТАНОВА ВИСОКОГ ОБРАЗОВАЊА		4 НИВО ОБРАЗОВАЊА ПОСЛЕ СРЕДЊЕГА ПРЕ ВИСОКОГ ОБРАЗОВАЊА	
3			3	
2			2	
1			1	

Табела 1: Поређење између: Европског оквира квалификација (EQF), Квалификационог оквира Европског простора високог образовања (QF EHEA), Међународне стандардне класификације образовања (ISCED)

Као што се може видети на табели изнад, четврти ниво образовања се завршава са крајем средње школе, после чега многи ученици могу напредовати на шести ниво образовања када почну да студирају. Међутим, овај скок није могућ за све ученике тако да је такође неопходно проћи кроз пети ниво образовања како би се осигурало да све особе могу пронаћи пут до одговарајуће каријере у датом тренутку, или у будућности као део целоживотног учења. Друга важна улога петог нивоа јесте да пружи почетну тачку онима

који су касније изабрали каријеру, или оним особама којима је потребно да поново покрену каријеру због породичних проблема, реструктурисања каријере или других разлога.

Овај извештај ће користити горепоменуто класификацију, тако да користећи се Европским оквиром квалификација (EQF) квалификација петог нивоа може постати средњи корак на путу ка вишим квалификацијама, али и корак који ће омогућити особама да уђу на тржиште рада на одговарајућем нивоу запошљивости. То би био „кратки програм“ унутар првог циклуса образовања, од око 120 ЕСПБ у националном контексту. Све референце, осим ако није другачије наведено, односе се на нивое студија у склопу Европског оквира квалификација (EQF) .

Овај „ниво 5“ је оно што се сматра потребним између средње школе и високог образовања на универзитетском нивоу. Он нуди пут за многе људе – онима који желе да промене правац, онима који завршавају струковне школе, и онима који имају проблема са формалним образовањем. Овај ниво омогућава студентима да кроз образовање иду корак по корак и на стабилан начин који одговара њиховим потребама. Поред тога, многе студије на петом нивоу су од посебне користи за нетрадиционалне и старије студенте.

Из тог разлога постоје два различита пута којим студије петог нивоа могу тећи. Један можемо видети у образовном систему у Шкотској, и то је пут ка универзитетском образовању. Супротно томе, другачији пут је присутан у Србији и на другим местима, где су квалификације за пети ниво струковне, и стога удаљавају од даљих академских студија, али уместо тога воде ка вишим струковним нивоима квалификација. Ово је такође у уској вези са особљем у струковним школама чије је радно време подељено на рад у просвети и у индустрији тако да се образовање које они нуде сматра за релевантно и савремено.

Поред тога, студије петог нивоа су такође од значаја за индустрију која помаже у развијању нових програма који би одговарали потребама њиховог особља у датом тренутку и у будућности. Пружајући смернице, индустрија може помоћи у обликовању наставних планова и програма за ове образовне програме како би се осигурало да локални послодавци имају особље способно да попуни потребне улоге.

ПОЗАДИНА ВИСОКОГ ОБРАЗОВАЊА ШИРОМ ЕВРОПЕ

На терцијарном нивоу у Европском простору високог образовања (у даљем тексту: ЕХЕА) (у академској 2011-2012 години), има око 37,2 милиона студената са око 82% на шестом нивоу, и 15,6% на петом нивоу у већој мери окренутом професионалном и струковном оспособљавању, и око 2,7% на седмом нивоу. У Србији, укупан број студената је 231. 661 тј. 178.789 на шестом нивоу, 47.322 на петом нивоу и 5.500 на седмом нивоу,

односно, 77,7% студената је на шестом нивоу, 20,4% на петом нивоу и 2,4% на седмом нивоу. У већини земаља у ЕХЕА, мање од 5% студената је на осмом нивоу, али у великом броју земаља број студената на овом нивоу расте и до 9%. (ЕС, 2015, 29-30) Треба напоменути да овде наведени пети ниво није кратки програм, већ само програм на том нивоу студија.

Већина земаља у ЕХЕА користи модел од 180 или 240 ЕСПБ за програме првог циклуса са 58% оних који користе систем од 180 ЕСПБ и 37% земаља који спроводе модел од 240 ЕСПБ. Пет земаља (Данска, Финска, Немачка, Мађарска и Пољска) додају услов од 30 ЕСПБ за струковно оспособљавање или праксу, тако да се њихови студијски програми састоје од 210 ЕСПБ. (ЕС, 2015, 52-3)

65% програма другог циклуса студија углавном користи модел од 120 ЕСПБ, 16% њих користи модел од 60-75 ЕСПБ, а 13% користи модел од 90 ЕСПБ. За разлику од програма првог циклуса студија, где је струковни програм дужи, у другом циклусу студија струковни програм је обично краћи. (ЕС, 2015, 53-4)

Примена националног оквира квалификација (НОК) је договорена као део болоњског процеса и усвојен је оквир квалификација ЕХЕА, после чега је усвојен и Европски оквир квалификација 2008. године као алат за превођење са једног система квалификација на други. До 2015. године 22 земље су завршиле свих десет корака у процесу примене овог система. Велика Британија, Естонија и друге земље су тај процес у потпуности обавиле. Србија је на деветом кораку са квалификацијама укљученим у НОК, а сада чека на потврду у складу са Европским оквиром за високо образовање. (ЕС, 2015, 68)

ЕХЕА пружа основу за признавање квалификација између држава чланица кроз кориштење ЕСПБ, додатка дипломи и националних оквира квалификација које користе његове чланице. Неки од ових процеса такође су уређени националним законима. Међутим, у пракси то углавном одређују појединачне институције, које своје одлуке заснивају на често употребљаваним документима из Центра за информисање о признавању иностраних високошколских и средњошколских усправа и признавање у сврху запошљавања (ENIC/NARIC). Преостаје још пуно посла како би се осигурало да се признавање националних квалификација и високошколских диплома преко граница врши аутоматски. (ЕС, 2015, 79-83)

Трошкови су стабилни од 2012. године за студенте првог циклуса студија који студирају на даљину, при чему већина студената у државним високошколским установама има неке трошкове које мора да покрије. Студентима који студирају на даљину се не наплаћује ниједна такса у укупно седам земаља, укључујући и Шкотску, док у 16 земаља

студенти морају плаћати таксе, иако то може бити само мала административна такса, као у случају Чешке. Начин на који се плаћају ове таксе и ко их плаћа је сложеније питање, а притисак који би то могло имати на студенте и њихове породице варира у великој мери у зависности од износа финансијске помоћи која је студентима на располагању за плаћање такси, надокнада и других трошкова. (ЕС, 2015, 125-146. Треба напоменути да се у овом извештају не спомиње финансирање кратких програма).

Запошљивост, “способност да се стекне смислено запослење, постане samozапослен, да се одржи запосленост, и да се може кретати унутар тржишта рада” (ЕС, 2015, 182) не значи неопходно имати посао, већ бити опремљен вештинама потребним за обављање посла. У Србији то може довести до контраинтуитивних резултата. На пример, они са високим, средњим и ниским нивоима образовања (према Међународној стандардној класификацији образовања, високо образовање је на нивоу 5 – 6, средњи ниво је 3 – 4, а ниски 0 – 2) у 2013 старосне доби од 20-34 године износили су 27,9% за високе нивое, 21,1% за средњи нивое и 25,2% за ниже нивое образовања. Другим речима, што је ваш ниво образовања виши, већа је вероватноћа да ћете бити незапослени. (ЕС, 2015, 183)

Ово се може схватити као сугестија да би студенти могли имати више успеха завршавајући кратке програме како би стекли потребне вештине за запошљавање, уместо да уписују програм првог циклуса студија.

Укљученост послодаваца је важна из више разлога и због тога они учествују у телима за доношење одлука при институцијама високог образовања широм ЕХЕА, као и у развоју плана и програма наставе. Овакав приступ је понекад обавезан, а у другим случајевима је опционалан. Понекад ова опционалност иде јако далеко и послодавци помажу у стварању програма како би задовољили сопствене потребе. (ЕС, 2015, 199-200)

Понекад је укључивање послодаваца у овај процес обавезно, као што је случај у Румунији и Португалији. Сви програми првог циклуса у Румунији и сви кратки програми у Португалији имају практичну обуку. На то може утицати и финансирање из буџета за подршку програмима обуке и стажирања, чак и када то није обавезно. Слично томе, програми који омогућавају стицање две дипломе, као што су они у Немачкој и Француској, са својом комбиновањем теоријског знања и професионалног искуства такође имају користи од таквих модела финансирања. (ЕС, 2015, 201-202)

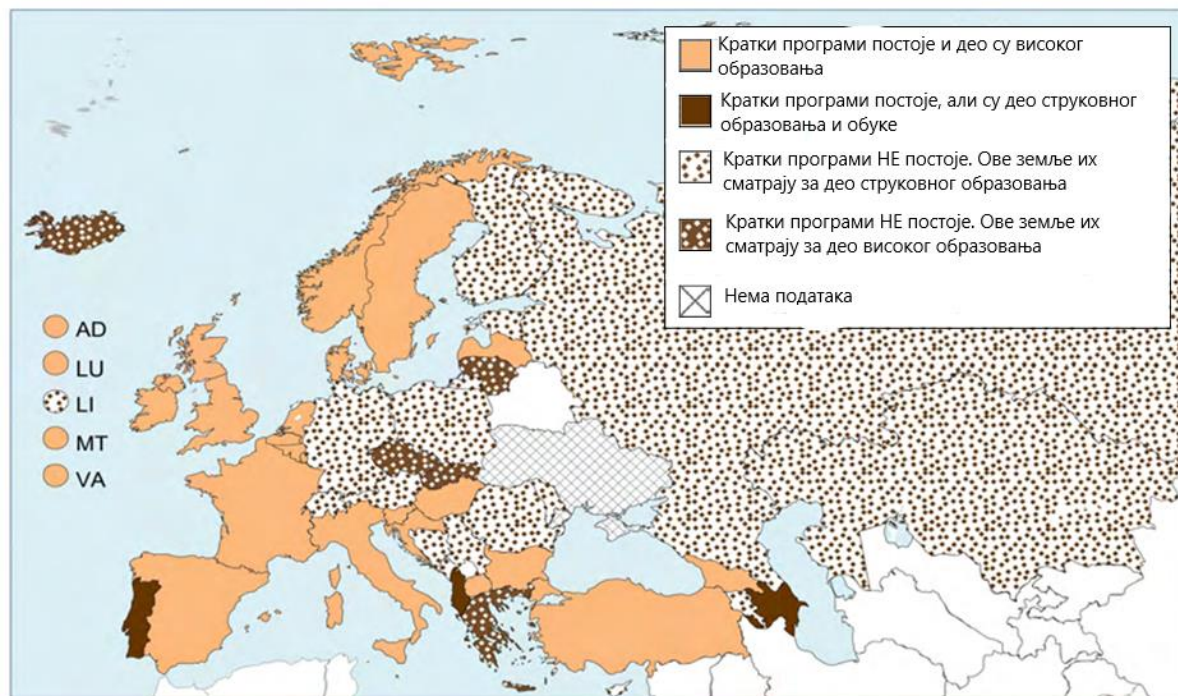
Овај мешовити приступ има за циљ да се избегну каснији проблеми због тога што сви студенти не могу напредовати из једног циклуса у други због разлике између различитих професионалних и струковних програма. То је довело до тога да неке земље користе степене образовања за премешивање разлике како би омогућиле ову транзицију,

као и да омогуће друге путеве ка високом образовању, као што је признавање претходног учења како би квалификације или кредити могли бити изузети. (ЕС, 2015, 123)

КРАТКИ ПРОГРАМИ У ЕВРОПИ

Студенти кратких програма чине мање од 5% свих студената на терцијарном нивоу студија. Кратки програми који трају мање од три године примењују се у мање од половине земаља ЕХЕА, тачније, они не постоје ни у половини земаља чланица. Сада постоји 26 земаља које имају кратке студијске програме. Иако је већина везана за високо образовање, то није увек случај и многе су усклађене са струковним образовањем и обуком. (ЕС, 2015, 51)

Питање како земље класификују кратке програме и даље је нејасно, као што се види на следећим илустрацијама.

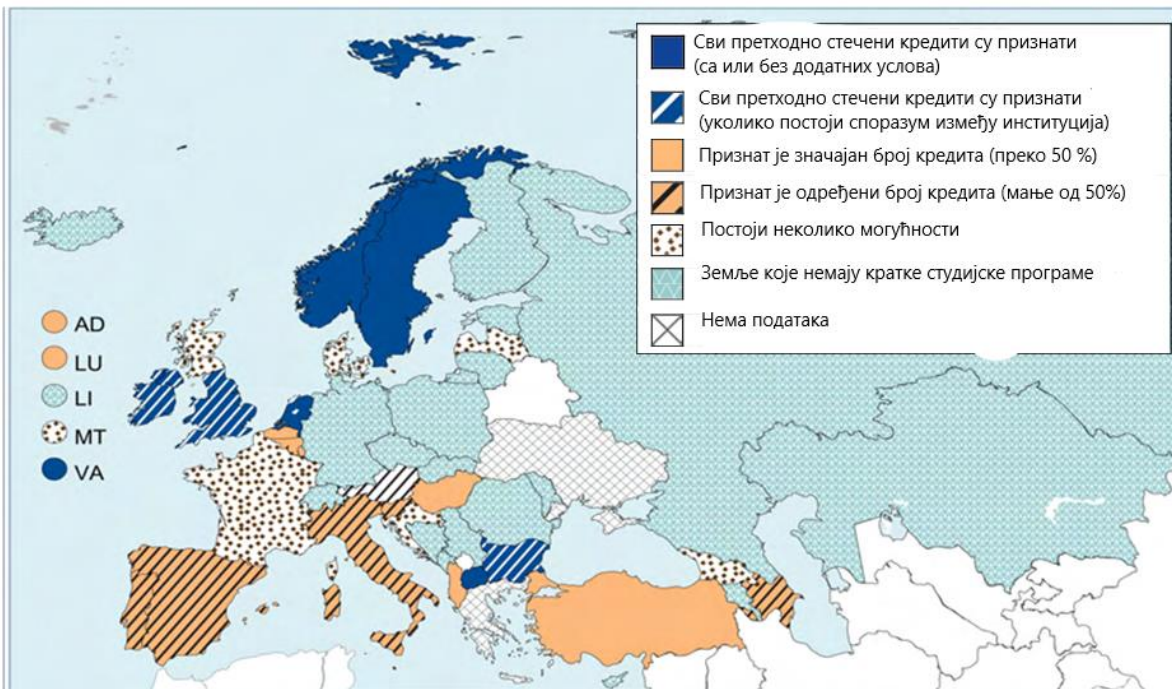

Source: BFUG questionnaire.

Извор: ЕС, 2015, 59

Ово показује да неке земље немају кратке програме, јер је кратки програм део струковног образовања и обуке и зато не води до првог циклуса студија. Друге земље, попут Велике Британије, пружају различите могућности за похађање кратких програма са разним опцијама доступним студентима по завршетку програма. (ЕС, 2015, 58)

Дужина кратких програма који се могу укључити у програм првог циклуса студија варира од 60 ЕСПБ (једна година) до 180 ЕСПБ (три године), међутим најчешћа верзија је 120 ЕСПБ (две године). Неки од њих воде ка струковним и/или академским квалификацијама. То значи да се сви кратки програми не могу користити као корак до студија првог циклуса. (ЕС, 2015, 58) Мапа испод показује како кратки програми могу допринети програмима првог циклуса.

Source: BFUG questionnaire

Извор: ЕС, 2015, 60

Обратите пажњу на то како сада Шкотска показује да могућности за увођење кратких програма постоје, слично Србији и Естонији, и на то како неке земље као што је Ирска омогућавају институцијама да успоставе споразуме за артикулацију преласка са кратког програма на први циклус студија.

У већини земаља, наставни план и програм за кратке програме је комбинација праксе и теорије са тим да неки од њих захтевају праксу на конкретном радном месту због ступовне природе програма. Неке земље, као што је Велика Британија, имају различите наставне планове и програме за различите институције у зависности од природе програма. На пример, већа је вероватноћа да програм који комбинује академско и струковно образовање укључује више учења директно везаног за посао и радно место него што је случај са програмима који више сличе академском образовању. (Kirche, Veernaert, 44-45)

Када се кратки програм заснива на професионалној пракси, онда се очекује да особље има и академске и професионалне квалификације. У неким земљама постоји чак и минимални услов за ангажовање одређеног процента особља који има професионалне квалификације. Штавише, велики део оваквог стручно обученог особља комбинује своју наставничку улогу са радом у струци. (Kirsch, Veernaert, 62-3)

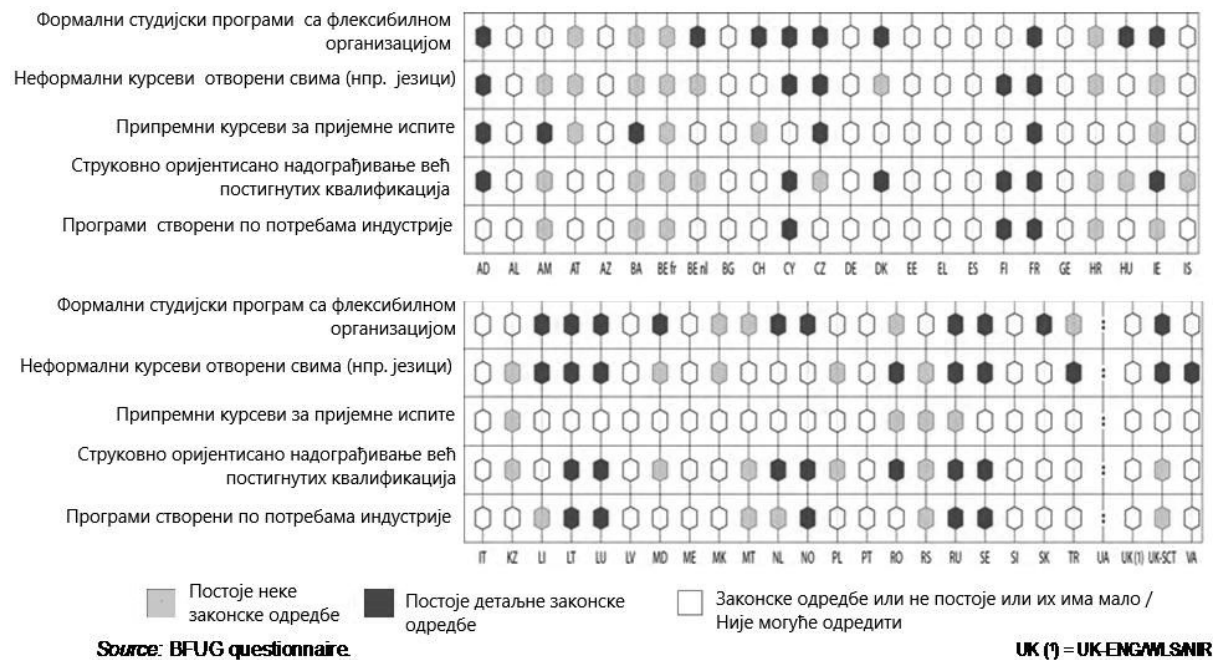
***PART-TIME* СТУДИЈЕ У ЕВРОПИ**

Флексибилно спровођење се сматра делом приступа целоживотном учењу које земља примењује. Неке од њих гарантују једнак статус студентима који долазе на наставу и студентима на даљину, или онима који желе да студирају док раде. Поред тога, треба напоменути да не постоји једно значење за термин *part-time* студирање. На неким местима то се односи само на појам времена проведеног студирајући, док се на другим местима може односити на финансирање студија. (ЕС, 2015, 152-3)

Уобичајени приступ да се овај термин дефинише јесте на основу броја кредита, времену дозвољеном за завршетак студија или теоријском броју сати посвећених учењу. Понекад се ови елементи комбинују у дефиницијама. Међутим, то такође значи да различите комбинације завршавају са истим резултатом. Поред тога, неке земље немају таксе за редовне студенте, али очекују да студенти који уписују *part-time* студије финансирају своје студије, који притом могу добијати и мању финансијску подршку. (ЕС, 2015, 153-4. Овај извештај нема података о студентима на продуженим студијама у Србији.)

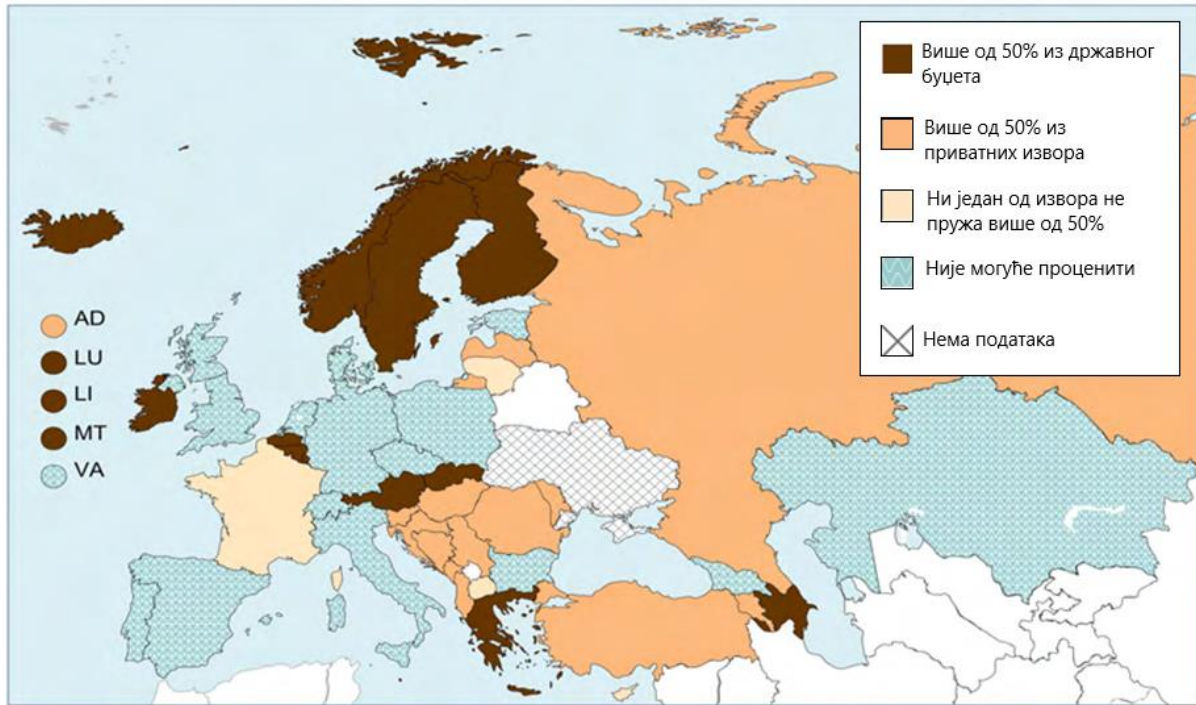
Неки програми *part-time* студија су слични кратким програмима по томе што нуде различите опције студирања у зависности од околности у којима се студент налази, а понекад нуде и специфичне програме прилагођене индустрији, као што се може видети на дијаграму испод. Ово показује широк спектар опција доступних у различитим земљама.

Конкретно, треба напоменути како оно што нуди продужено студирање може бити од великог значаја за стицање квалификација петог и шестог нивоа у склопу промене квалификације, или из других разлога.

Извор: ЕС, 2015, 149.

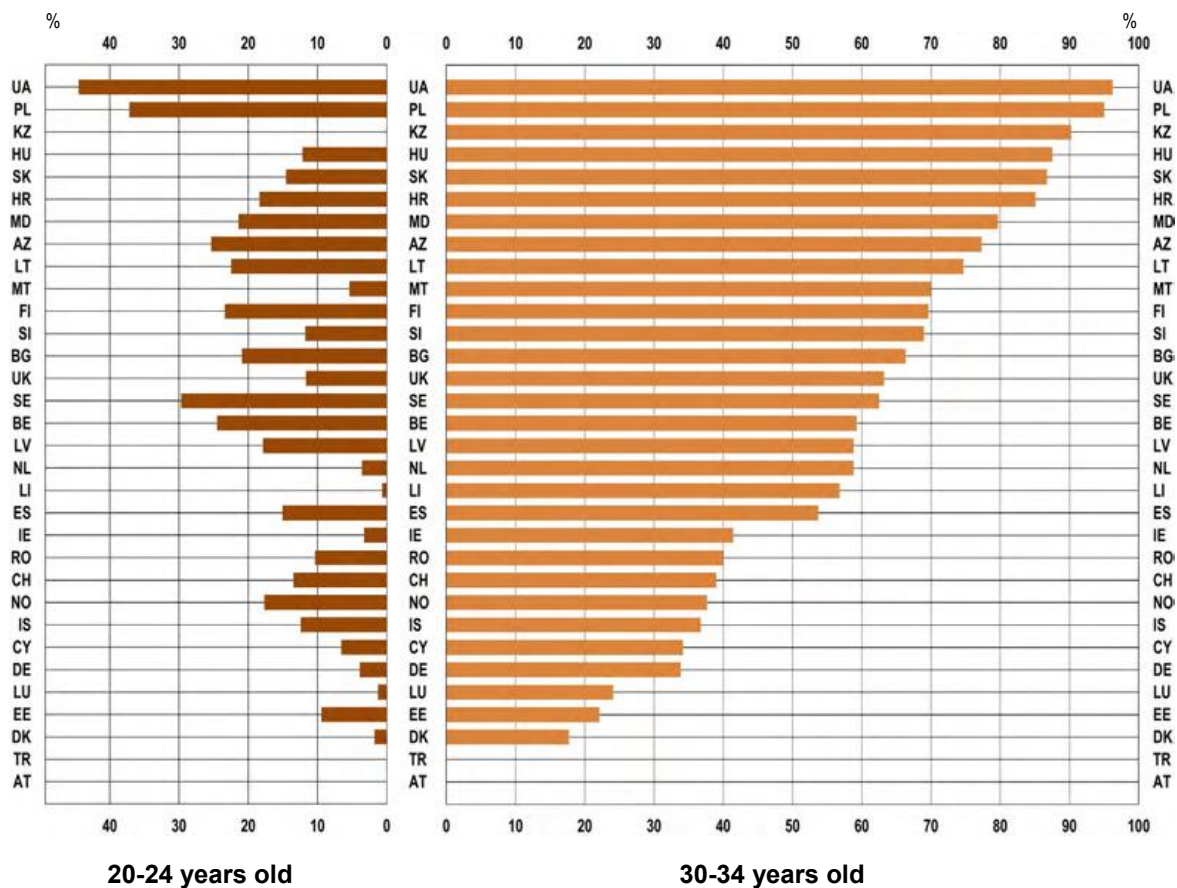
Финансирање *part-time* студирања зависи од тога какво виђење целоживотног учења има земља која га спроводи. Када се оно посматра као део националног приступа развоју каријере онда је у већој мери финансирано из државног буџета. У осталим случајевима, као што се може видети на дијаграму испод, финансирање је често комбинација између државног буџета и приватних извора. Део овог приватног финансирања обезбеђују бизниси, као у Србији, док је на другим местима то одговорност студената. Међутим, треба напоменути да финансирање из државног буџета није увек јасно због природе финансирања и да се само понекад појављује као ставка у буџету. (ЕС, 2015, 151-2)

Source: BFUG questionnaire.

Извор: ЕС, 2015, 151

Студенти *part-time* студија су углавном старији студенти. Један број њих се ту нађе недуго након завршетка студија првог циклуса, док се други ту могу наћи десет година касније као део промене професије, или због потребе за вишим квалификацијама. У сваком случају, као што се може видети из табеле у наставку, ови студенти могу чинити велики постотак студената у овим старосним групама. Иако подаци о Србији недостају, видимо да скоро 70% студената старости од 30 до 34 година похађа *part-time* студије, али и да их похађа само око 12% студената старости од 20 до 24 године. Ово указује, као што је напоменуто, да различите старосне групе студената имају различите потребе којима ће морати да се изађе у сусрет.

	UA	PL	KZ	HU	SK	HR	MD	AZ	LT	MT	FI	SI	BG	UK	SE	BE
20-24 years old	44.5	37.2	12.2	14.6	18.4	21.4	25.3	22.4	5.4	23.4	11.7	20.9	11.7	29.7	24.5	
30-34 years old	96.3	95.0	90.3	87.5	86.8	85.1	79.7	77.3	74.7	70.0	69.6	69.0	66.3	63.2	62.5	59.3
	LV	NL	LI	ES	IE	RO	CH	NO	IS	CY	DE	LU	EE	DK	TR	AT
20-24 years old	17.9	3.6	0.6	15.0	3.3	10.3	13.5	17.7	12.4	6.5	3.9	1.3	9.4	1.7	0.0	0.0
30-34 years old	58.8	58.8	56.8	53.7	41.5	40.0	39.0	37.6	36.8	34.2	33.9	24.1	22.1	17.7	0.0	0.0

Source: Eurostat, UOE and additional collection for the other EHEA countries.

Извор: EC, 2015, 158

ПРЕПОРУКА

Препорука овог извештаја је да Србија уведе кратке програме, што студентима пружа путању на којој могу добити струковне квалификације између средњег образовања и универзитета. Ово би требало да омогући студентима да стопирају образовање и започну професионалну каријеру, а затим да се врате на пети ниво уколико им је то потребно, или уколико желе да промене професију. У ту сврху треба да постоје и програми „мостови“ између два области, тако да студенти који поседују вештине и квалификације у једној области такође могу што лакше прећи у другу област. У међувремену, требало би омогућити да се кредити акумулирани са различитих курсева могу комбиновани по потреби у циљу наставка образовања на универзитетском нивоу. Конкретни примери за даље истраживање били би Естонија, Шкотска и Ирска.

Поред тога, треба признати и кратке програме и програме првог циклуса изван Србије. То ће проширити опсег могућности за студенте, као и омогућити другима да похађају кратке програме у Србији. То се најбоље може спровести акредитовањем програма који се заснивају на исходима учења студената.

Што се тиче програма *part-time* студирања, законодавство би требало да омогући студентима било које старосне доби да похађају ове програме. Ово се нарочито односи на што већу флексибилност за старије студенте, који могу имати обавезе на послу или у породици, што ограничава њихове могућности за студирање. Да ли се брзина студирања односи на временски период студирања или на стечене кредите вероватно није важно. Кључни фактор би био да *part-time* студирање може бити доступно што већем броју студената како би им се омогућило да пређу са својих тренутних квалификација на оне које су им потребне за њихово ново или жељено радно место.

Библиографија:

Kirsch, Magda, Beernaert, Yves. *Short Cycle Higher Education in Europe Level 5: the Missing Link* Brussels, Eurashe, 2011. Available from (accessed 5 June, 2016) http://www.eurashe.eu/library/15_report_sche_in_europe_full_report_jan2011-pdf/

European Commission/EACEA/Eurydice, 2015. *The European Higher Education Area in 2015: Bologna Process Implementation Report*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Available from (assessed 13 June, 2016) http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/182EN.pdf
[http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/ANG/Organisation_and_Financing_of Education Act Dec 2015.pdf](http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/ANG/Organisation_and_Financing_of_Education_Act_Dec_2015.pdf)

Додатна библиографија:

<https://ec.europa.eu/ploteus/en/compare> нуди поређења Европског квалификационог оквира широм Европе